

Yksi kaikkien puolesta

Critical Dialogues. Thinking Together in Turbulent Times. John Clarke. Policy Press, Bristol 2019. 243 s. ISBN 978-1-4473-5098-9.

Muuan sittemmin kriitikonakin jonkinlaista mainetta niittänyt nuori mies saapui 1980-luvun puolivälissä opiskelemaan kirjallisuutta erääseen suomalaisyliopistoon. Kertoman mukaan hänen ensimmäinen kysymyksensä oli: Mitä oppisuuntaa täällä ei harrasteta lainkaan? Vastauksen kuultuaan nuorukainen ilmoitti: Alan harjoittaa sitä!

Anekdootissa tiivistyvät ne ajatukset ja asenteet, joita vastaan Open Universityn sosiaalipolitiikan emeritusprofessori ja Birminghamin kulttuurintutkimuksen keskuksen kasvatti John Clarke on tuottanut käsillä olevan sikermän keskusteluita. Clarke ei hyväksy ajatusta, jonka mukaan sankarilliset yksilöt tuottaisivat ylhäisessä yksinäisyydessään suuria oivalluksia. Ei, tiede edistyy keskusteluissa. Näitä keskusteluja kollegoidensa ja ystäviensä kanssa Clarke on käynyt ja editoinut käsillä olevaan kirjaan kaksitoista kappaletta.

Clarke kirjoittaa johdannossaan, että hän ei ole koskaan itse muotoillut yhtään alkuperäistä ajatusta. Jos uusia ajatuksia on syntynyt, on se tapahtunut vuorovaikutuksessa toisten tutkijoiden kanssa. Nämä läsnä olevat tai etäältä vaikuttavat kollegat ovat Clarken ”päässä olevia ääniä”, joiden kanssa tai joita vastaan hän ajatuksiaan kehittelee.

Kirja koostuu siis dialogeista, mutta ei mistä tahansa vaan nimenomaan kriittisistä dialogeista. Kriittinen ajattelu voi Clarkelle olla ajattelemista sekä jonkun/jonkin kanssa että jotakuta/jotakin vastaan. ”Ei tarvitse olla foucault’lainen, jotta voisi ajatella Foucault’n kanssa” (s. 7). Clarke muistuttaa, että tutkijatkin ovat sosiaalisia subjekteja, eivät transsendentteja yksilöitä.

Kirjan keskustelukumppanit ovat valikoituneet sen perusteella, että Clarke on jossain vaiheessa antautunut hedelmällisiin dialogeihin heidän kanssaan. Sattumallakin on ollut tässä osansa – esimerkkinä se, että Clarke sattui jonottamaan Wendy Brownin takana konferenssimajoitukseen. Kaksi ääntä on läsnä poissaolonsa kautta. Edesmenneisiin Stuart Halliin ja Doreen Masseyhin viitataan dialogeissa ahkerasti.

Clarcken keskustelukumppaneina on sosiaalipolitiikan tutkijoita, antropologeja, kaupunkitutkijoita, oikeustieteilijöitä, maantieteilijöitä, politiikantutkijoita ja kulttuurintutkijoita.¹ Dialogit ovat hyvin henkilökohtaisia, ja niissä kaikuvat keskustelukumppanien aiemmat intellektuaaliset dialogit (aina siihen mittaan, että välillä lukijasta voi tuntua siltä kuin salakuuntelisi intiimiä keskustelua).

¹ Tässä heidän nimensä: Wendy Brown, Allan Cochrane, Davina Cooper, Larry Grossberg, Wendy Larner, Gail Lewis, Tania Murray Li, Jeff Maskovsky, Janet Newman, Aradhana Sharma, Paul Stubbs ja Fiona Williams.

Kyse on siis nimenomaan keskusteluista, ei strukturoiduista haastatteluista. Vuoropuhelut eivät läheskään aina noudata totuttuja lineaarisia polkuja. Kun keskustelukumppaneiden ajatukset harhailevat ennalta-arvaamattomasti, ei liene ihme, jos kukin lukijakin ammentaa keskusteluista keskenään varsin erilaisia oivalluksia. Niitä on tarjolla, jos ja kun lukijaa kiinnostavat tiedon tuottamisen muuttuvat institutionaaliset ehdot, erityisesti oppialat ja niiden väliset suhteet, sekä intellektuaalisen tuotannon sisältämät sosiaaliset suhteet.

Kahtatoista dialogia ei voi mitenkään tyhjentää yhdessä resensiossa. Muutama makupalan omainen poiminta lienee kuitenkin paikallaan:

Ei liene yllättävää, että oppialojen välisyyttä sivutaan useissa keskusteluissa. Tania Murray Li (s. 30) kertoo, että hänen monitieteisissä projekteissaan interdisciplinaarisuus ei ole ollut läsnä siksi, että eri oppialojen edustajat eivät ole pitäneet dissiplinipäähineitä: ”Meillä kaikilla oli omat vahvuutemme sekä tulkintakykymme, minkä lisäksi olimme lukeneet samoja teoreettisia tekstejä.” Allan Cochrane puolestaan muistelee, että oppiaineiden rajat eivät Open Universityssä aina vuosituhannen vaihteeseen saakka olleet yhtä selviä kuin nykyään (s. 128).² Tähän Clarke (s. 131): ”Pidin kulttuurintutkimuksesta sekä sosiaalipolitiikan tutkimuksesta kehittelemästämme versiosta siksi, että ne sallivat itse kunkin ajatella aivan kaikkea [...] ilman, että ketään olisi etukäteen kielletty ajattelemasta jostain asiasta jollain lailla.” Cochrane sanoo (s. 134), että elämme ristiriitaisia aikoja, jolloin on suuria paineita sekä kehittää oppialojen välisiä projekteja että samaan aikaan pitää yllä oppiaineiden rajoja. Hyvä esimerkki tästä on monitieteisten projektien evaluointi rahoitustahoilla, joiden arviointielimet rakentuvat pitkälti oppiainepohjalle.

Clarkesta kun on kyse, ei ole yllättävää, että konjunktuurianalyysi kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen metodina on esillä monissa dialogeissa. Kirjaan liittämässään sanastossa Clarke (s. 227) määrittelee konjunktuurin birminghamilaisen kulttuurintutkimuksen avainkäsitteeksi: ”Se kehitettiin keinoksi, jolla voi ajatella nykyhetken koostumusta, ”tässä ja nyt” olevan muodostumista monista kriiseistä ja moninaisista yhteiskunnallisista voimista sekä sen tulemisesta poliittisten kiistämisten ja kiistelyiden areenaksi.” Clarkelle konjunktuurianalyysi on vastalääkettä katteettomille yleistyksille ja reduktionismeille: ”eniten minua masentaa, kun ihmiset tulevat kertomaan tietävänsä, mitä aikaa elämme, oli se sitten raivon aikaa, populismin aikaa, nationalismin aikaa tai mitä muuta tahansa, ikään kuin yksi ja vain yksi seikka voisi kertoa sen, missä sijaitsemme, jolloin minusta tuntuu, että en voi reagoida tähän kuin sanomalla ’Entä tämä tai tuo tai tämä tai tuo’.” (S. 131) Paul Stubbsin kanssa keskustellessaan Clarke sanoo, ettei ole kunnollinen akateeminen ihminen siinä mielessä, että olisi omistanut elämänsä yhden ja vain

² Vastaavasti Fiona Williams (s. 148) kiittelee lähtöoppiainettaan sosiaalipolitiikkaa siitä, että se ei rispaantuneine rajoineen ja eklektisyyksineen muistuttanut kovastikaan varsinaista dissipliiniä.

yhden aiheen penkomiseen (s. 117). Niinpä hän kertoo, että hänet oli kutsuttu esittämään yhteenveto seminaariin, jonka aiheena oli lääketieteeseen kohdistuva epäluulo. ”Kysykää John Clarkea, hänhän on valmis puhumaan mistä vain.” Wendy Lerner (s. 186) kutsuukin itseään ja Clarkea ”kurittomiksi” (”undisciplined”).

Kaikkiaan dialogien kokoelman tavoitteena on toimia vastalääkkeenä kahdelle Clarkea turhauttavalle akateemisen maailman kehityssuunnalle. Ensinnäkin kriittistä ajattelua ei tulisi ymmärtää yksin ajattelemiseksi jotain vastaan ja toiseksi sitä ei tulisi nähdä yksilöiden autonomiseksi toiminnaksi. Jälkimmäiseen liittyen Clarke muistelee jälkisanoinaan (s. 221) sitä merkillistä hetkeä, kun hän sai kuulla, että hänen virkaylennyksensä Open Universityssa oli torjuttu osin sillä perusteella, että hänellä oli liian monia yhdessä toisten tutkijoiden kanssa tuotettuja julkaisuja. Samana päivänä hän oli kyseisen yliopiston tutkimusneuvostossa keskustelemassa siitä, miksi tutkijoiden välistä yhteistyötä on vaikea edistää.

Useissa kohdin Clarke tähdentää, että akateemisten tuotosten ei ole tarkoitus naulata kohteitaan lukkoon vaan toimia pikemminkin keskusteluiden avaajina tai panoksina jo käynnissä oleviin debatteihin. Sekä Clarke että Larry Grossberg kuvaavat dialogissaan itseään jonkinlaisiksi *bricoleureiksi*. Kuten Clarke asian muotoilee (s. 48): ”En pidä itseäni erityisen teräväpäisenä. En ole mielestäni omaperäinen ajattelija, en henkilö, jolla on suuria ajatuksia – enkä halua sellainen ollakaan. Uskon kuitenkin, että ystäviltä, keskustelukumppaneilta, kiinnostavaa työtä tekeviltä ihmisiltä yhteen tuomani ajatukset saavat minut ja kenties jotkut muutkin ajattelemaan hieman toisin kuin aiemmin. Tällaiset liikkeellepanevat palaset näyttävät olevan tärkeitä.”

Tärkeää näyttää olevan myös tilan raivaaminen tutkimusyhteisöjen jäsenille. Wendy Lernerin sanoin (s. 188): ”Voi raivata tilaa sellaisille ihmisille, jotka muina aikoina ja toisissa paikoissa eivät olisi löytäneet itseään akateemisesta maailmasta siksi, että [...] yliopistot ovat yhä uskomattoman eriarvoisia tiloja.” Huolenpito yhteisön kukoistamisesta onkin keskeinen dialogien kokoamisen motiivi.

Mikko Lehtonen